

ACC. N:R M. 15633 : 1-18.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Anna Ståhl, Gärnsås*
Härad: *Ingelstad/Järrestad* Berättare: " " "
Socken: *Tranas Stiby* Berättarens yrke: *f. d. läroamma*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1881* i *Tranas*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Man och kvinna. s. 1-18.

N. No. 39

19/10-61

NM 39

Manliga egenskaper:

Det utmärkande för en man var hans hållning och uppträdande. En fast karaktär, rättis och ordhällig. Hade han lovat en sak, så stod han vid sitt löfte. Gudfuktan var ett utmärkande drag hos en man. Kunde han lugnt och sakligt uppträda vid en sockenslämms och förhindra orättvisor gick han förtröad och respekterades.

Att kunna skiva en inlaga till ett ämbetsverk var nästan självfallet.

Att kunna sköta sin gård eller sitt hantverk månadsvis föredrogs.

Det var ju alltid snarare som skötte affärer och angelägenheter inom socknen. Därtill voro ej kvinnorna betrodde fast många män gick till råds med sina hustrur. —

Att en karl hade kvinnfolklycks var inte så tvekligt då det alltid ledde till en förfärlig

svartsjukan från andra parten.

Man begärde av en man att han skulle vara artig och vänlig både i tal och uppträdande. Den som var tvär och stöblig och förde ett slippigt tal, blev inte välkommen, fast mick behövs för sängens skull.

Kvinnorna voro nog glada att höra skvaller om sin nästa och äro föra det vidare, sådant skulle inte en man befatta sig med.

Intr ansågs det skamligt att visa omhelsbetygelser, det var och är nog förfarande snarare blyghet att visa sina känslor inför alla. Undantag finns.

När mannen skulle vara fin, gå i kyrkan eller resa bort, hade han hatt (mössa om vintern) häpp och klocka med fin kedja, kniv i fickan. Till vardags enkla kläder. Förtäring begagnades endast av hantverkare.

I sin barndom hade nästan alla gutter skägg.

Mellan 20-40 år var det mest smitfärdiga. De gamla gästod att skägget växte haken.

Det var nog mest sjömännen som var latvare. Jag har aldrig sett någon lantbrukare eller hantverkare med den pyrdnaden. Först på 1930-talet blev det en del militärer som latvades.

Den som gärna ville bära smycken, mest ringar eller armband brukade kallas med namnet "mansell".

Många män var mycket intresserade av sin trädgård och planterade blommor och buskar sådant anings inte alla odlade.

Kunskaper som endast män hade var nog det som behövdes för jakt och för lantmännen att skjuta djur som blev sjuka. Många hade lärt sig en häst och sätta på bröddar så det var isgata. Det var ibland långt till smedjan.

I de "kloka" gubbar och gummar ville man gärna vara god vän med. I varje socken fanns

en sådan som ofta anlätas.

Det var ej så stor tillgång till böcker som nu, det blev några små häften som gårdbrukshandlaren sålde. Skillingtryck, visbrocker. Färdig saga lästes mycket när jag var barn, av alla som fick tillfälle att läsa den. Det ansågs duktigt om någon kunde läsa den utantill, lika för män och kvinnor.

Psalmordikum var ett instrument som män brukade spela. Mor berättade att morfar spelade psalmordikum och sjöng: "Heimkinglar pauus" av Tegnér. Fiolen var också ett instrument som var rätt vanligt. Senare kom dragespelet, men det gillade ej av de gamle.

Endast hufvudern hade ett särskilt rum där han förvarade sina papper vanligen i en pulpet.

Vid bordet hade han sin plats vid öra bordsändan. Därgammas plats vid långsidorna. De hade sin kammare vid sidan av stället med säng o stöp.

Praktiska egenskaper: Kvinnan skulle kunna sköta sitt hem med alla dess många sysslor.

Uppfostra barnen med godhet och kärlek. Inom var nog den stränge, så det blev modern, att med saktnod och förstånd avrätta vederutbott.

Hon fick vara något av diplomat många gånger. Hjälpsamhet, sparsamhet och gudsfruktsfukten var något som fordrades av en kvinna.

Ett tviveligt utseende och ett behagligt sätt räknades som ett plus för kvinnan.

När det gällde skulle hon kunna hjälpa till med vilka sysslor som behövt.

Att klippa fäsen och bereda linnet skulle hon kunna och sedan av detta material förfärdiga förbrukningsartiklar och andra nyttigheter. Dessa vackra textilier bär vittnes härom.

Angående hushållsarbete, var det något medfött hos en del kvinnor, något som de ej kunde hjälpa. Tilfiden blev

nog svartjuka liksom för mannen.

Ängående ömhetstygeln redde nog samma blyghet som från mannens sida. Nog kunde mannen få en lätt smekning på kinden. När ett par väninnor sågdes kölade de med en kyss på kinden. Mellan mor och barn var det vanligt med ömhetstygeln.

När unga flickor var ute promenad brukade de hålla varandra om armen.

Inom hemmet respekterades husmodern och hänsyn togs alltid till hennes omdöme. Vid tillfällen då husbonden ej kunde närvara refererades hon familjen. Bjudningars uppgjordhet både makarna emellan, sen var det husmodern som fick ordna med kalaset. I de flesta fall var det hon som ensam ledde huskillet och hade nyckeln till förråden. Det fanns undantag där mannen läste förråden och endast utlämnade det nödvändiga. En sådan små man blev ombedad och ofta hänad.

Det rådde nog lite skillnad mellan manliga och kvinnliga familjemedlemmar. Systrarna åt tillsammans med bröderna, men vid nedre delen av bordet ofta släppte.

Till en del kunde nog kvinnan röra sig fritt och umgås med vilka hon ville, men till en viss gräns och helst med dem som voro likställda i anseende och förmögenhet. På landsbygden var ej några nöjeslokaler, men ibland hyrdes en sal i någon gård och då kunde ju vilka som helst vara med, även vid en logdens. Vid majstämman var ingen skillnad.

Att bada ute var nog inte opassande, men vattendraget var inte så många, så det blev nog inte så ofta. Badet slutade inte förrän solen gått ner, så det blev mest en söndag. Det hände nog oftare där det var en sjö i närheten.

I kyrkan satt alltid kvinnorna till vänster och

männan till höger. Vid begravnin gick alltid mannen
närmast kisten efter de anhöriga. Kvinnorna bakom.

På bjudningar bjöds kvinnorna först, och när de
åtit en rätt, gick mannen komma. Det dukades vid ett
stort bord, där var och en fick ta för sig och man
sökte sig en plats var de kunde.

Kvinnorna deltog aldrig i några stämmor, utom
när det gällde röstning. Första gången jag såg kvinnor
på stämman var början av 1900-talet angående skolbyggnad
då det var 40 goda röstkallan som tillämpades.

Blav en kvinna änka och själs ägan till egu-
domen, fick hon samma ställning som mannen, men
sällan invald i det som gällde socknen.

Hemma gingo alltid kvinnorna klädda i vackra
herrvärda förkläden. En och annan ägde siduförklä-
da som användes både på kalas och vid kyrkobesök.

Vid nattvardsgång ston ofta förkläde med broderier.

Vackra brocher och halshetjor hölde till höglids-

dräkter. - De möbler var nog en byrå något som var
kvinnans egendom. - Håret var kvinnans prydnad, som
hon var rädd om. Hemma var det alltid svart, men
borta och i kyrkan begagnades schallett, bomulls eller
gilla, rikligt fint silkeschallett svart eller vit, men
och en annan färg. Kort hår var endast om någon sjuk-
dom tvingat att klippa håret.

Moralen var mycket sträng. En kvinna med barn
utom äktenskapet förskedades av de flesta. Hon skulle
"stå skrift" i sakristian inför präst och kloster.

Det var mycket svårt för den som hade ett barn
utom äktenskapet. Var det en duktig flicka, kunde
hon efter något år hjälpa en man som tog hand om
både huset och barnet. En man som hade ett barn
utom äktenskapet blev vanligen fri och allt lydnades
om, möjligen med en penningsumma, och fullt fri-
korade i socknen, allting glömdes.

Nog hände det kvinnorna sysslade med hästar och

även red, många voro mycket födjusta i häslan, så det
ansågs bara ovanligt men inte spassande. — Tjurarne
ansågs alltför farliga att ha befattning med.

En del kvinnors ansågs nog beivra en makt att
skada sina ovänner. Om en kvinna satt i sin värdstol,
och fick besök av en sådan trollkvinna, gick hon
genast ur vägen ty skälet blev snett. Detta var ju
inbillning, men hon var där.

Om man var på väg till något ställe och mötte
en kvinna var det bäst att vända om. Väret var
det om det gällde en äldre kvinna men även en
yngre. Lika om en man mötte en kvinna eller två
kvinnoor möttes. Bar den man mötte en korg eller
liknande och man hälsade först kunde man fortsätta
sin väg.

Angående klädseln var det nog kvinnorna som först
ändrade klädseln och sedvänjerna.

Dottarna och jungfrurna hade sina egna liggplatser.

ibland bodde någon av dottrarna och jungfrun i pighammaren. Ett litet rum på vinden användes som sovsal under sommaren. Under vintern låg jungfrun i köket. Dottrarna hade då sin plats i stugan. När barnen var små kunde mor, bror och syster dela bädd, men inte sen de voro 6-7 år.

Manliga yrken och sysslor.

Jordbruket var det mest vanliga yrket. Grovarbetet lämpade sig bäst för en man. Det mest föraktade yrket var att avliva en sjuk häst eller hund.

En hantverkare hade alltid gott anseende om han skötte sig väl. Alla de arbeten som höjde kvinnorna till skulle ej mannen befatta sig med. Det var många män som aldrig hade mjölket. Fädgårdsarbete voro även männens roade av. Hjärnning var ofta ett arbete för män. Värning var inte ett manligt arbete.

Av utombes arbete fick kvinnorna deltaga i mägelskärning och gödselspridning som var ett manligt arbete.

Plöjning, sädd, husbyggnad hölde mannen till sin her-
ning sköttes ofta av kvinnan. - En pojke fick nog hjälpa
en i köket med att baka ved och vatten, skölja och
skala potatis. - Att vatta tvädrum fick nog både
pojkar och flickor göra. Pojkarna hade nog mest med
korna att göra. Han skulle vatta och flytta dem, ifall
de stod bundna. De hade flickorna gässen på sin lott.
Härvidt arbete slapp ju barnen ifrån.

Sömnskicket var mest passande ykte för självförnöjande.
Något ykte som särskilt föraktades fanns nog ej.

Läkekonsten var nog ej enbart kvinnornas ären män
voro rätt kunniga, särskilt när det gällde deras djur.
Dörrar och portar stängdes oftast av hustrunden.

Smädjuren: höns, andar och gäs kom på kvinnornas
lott. Vanliga inomhusarbeten sköttes av kvinnorna. Vid
linnedningen stötte mannen vädringen. Byggingen
hjälpes alltid kvinnorna med. - Vid slätten tigg männen
och kvinnorna band härrarna. En kvinna skulle

följa mannen vad efter vad. Det var ett hårt arbete och och jag har styra stian, så det kändes i armarna. Vid höstlätten skulle gräset spridas ut till lock, detta var också kvinnornas arbete. Kvinnornas arbetsdag blev nog längst. Skulle man baka slottkak, skulle brödet vara i ugnen innan mjölkningen skedde kl. 4.30.

Inom arbetslaget gick det tyfist och kammatligt till.

Vid slottrot, skördegille bylgille voro alltid kvinnorna med. De hade deltagit i arbetet lika mycket som männen. Hade de varit med att bygga upp väggarna till ett hus, voro de självskrivna vid kringgillet. Tablagöt var nog mest männen inbjudna. Kördegillet var nog det enda kvinnorna ensam fixade. Kom en man in, skämtade med honom och bjöd honom välkomna.

Vid barnfödel. Det hände nog någon gång att mannen fick vara med även om jordgumman var närvarande men

meddelade fick han nog hålla sig undan. Om en främmande man kom till huset fick han en vink att det passade att ta emot honom den dagen, varefter han avlägsnade sig utan att säga ordet.

Första barnet skulle bäras till dopet av mannens syster ifall sådan fanns eller också en svägerska, alltid en kvinna. Fadder: systemsonen och några släkting, det kunde även vara flera dopvänner men endast gudarna gudfar och en eller 2 faddrar inskrivs i kyrkboken.

Vid bröllopet: Brönnen var vanligen en man. Något särskilt uppdrag för den ogifte vet jag inte, om sådant fanns är det nog mycket gammalt. Det enda jag vet, var att kamraten till den blivande brudgummen ställde till s. k. utspackningfest för honom någon dag innan bröllopet. I bröllopsgården rektades i flera dagar till ett ställigt kalas. Pojkar och flickor band ängor och hjälptes också åt att pryda kyrkan. Kvällen innan bröllopet beuckade ungdomarna klä ut sig för att

skänkta med brudpriset har jag hört berättas.
I biällogårderna höll man sig mest ute på gården
innan man togade eller åkte till kyrkan. I kyrkan satt
man som vid en gudstjänst man och kvinnorna.
Syster innan biällopet var väl för mannen att göra
i ordning i stall och ladugård, sepa gjutplanan, ordna
plats för främmande hästar. Kvinnorna ordnade med duker
porslin, vackra gamla vävnader togs fram.

Vid begravning: Det var alltid en man som hjälpte och
vaktade den döda. Kvinnorna bländade och gjorde i ordning
likt man någon man hjälpte alltid till med kistan.

Frånliga fall hölls i kyrkan men det var oftast en
äldre kvinna som ombads att göra detta.

Kistan var mestadels svart om det var äldre, små barn
fick en vit kista. Om två personer skulle jordfästas
samtidigt, var det alltid den manliga som blev först.
Någon särskild anordning för kistan har jag aldrig hört.

Klockringning var lika för man och kvinna. För ett barn bröjades

ringningen med den lilla klockan.
 Vid helgen: Något särskilt till högtiderna hade man ej
 kvinnorna utom att matfiraden var tillräckliga. En
 del av byborna som hade det fattigt, skulle ju ha
 sin jul- och påskmat. Vid mikaeli skulle pojarna och
 drängarna ha lite extra att ta orod till sitt hem.

Påskan skulle vankas extra ägg.

Vad som skulle ske under det kommande året
 var det mestadels männen som gav akt på och anteck-
 nade i almanackan. Såsom vädret var under juldagarna
 så skulle det bli under ända månader. En man anteck-
 nade vädret både f. m. och e. m.

Pojkarna brukade stjäpa bly för att få veta framtiden.

Ibland brukade pojkarna ställa till dans och bjuda
 flickorna. En annan gång var det flickorna som
 bjöd på "piggille". Under sommaren samlades ungdomen
 vid en korsväg eller annan öppen plats och så blev
 det lek och dans. Småflickorna lekte ringdans någon

veckor kväll. Pojkarna ville aldrig vara med.

Till midsommarlovet hade man alltid sällskap, men till en hel stulla man gå lytt och ensam.

Ett par flickor kom överens att vandra till en skog. De träffade några till, så fick pojkarna i byn veta detta och snart var en liten skara på väg. Man lekte "Stek och dvara" och flera andra lekar.

Det var ej så ovanligt att en pojke och flicka skändde möte för en promenad.

En flicka som gärna sökte pojkar sällskap fick hela "Pågatö" och en pojke "Tösapag".

Vanligen var tonen mellan ungdomarna god. Det hände nog när pojkarna voro ensamma att tonen blev en helt annan och språket grovt, särskilt när någon var excentrisk. Där hade han fått höra en del lustiga uttryck, som han skämt med, och ville gärna framhålla sine framgångar hos flickorna. Ofta blev han nedstötade av förståndiga kamrater.

I sydöstra Skåne lag man ej i ladorna. Substansen gick alltid hem när det blev kväll.

Om en pojke eller flicka fick ett ökenamn beordrade det oftast på ett leje eller någon defekt. Det var nog lika tråkigt för pojke eller flicka

Somliga skrattade och andra blev mycket föregade. Jag kände två bröder som fått namnet

"Knallen", den ene bara skrattade och använde det själv. den andre blev mycket föregade. Om någon i förhållan skulle råka säga ^{ut} blev de aldrig gods vänner mer. De voro gamla och äro döda för många år sen.